

TEOFIL HERRMANN

MIŁOŚĆ BRATERSKA WEDŁUG ŚW. JANA W ŚWIETLE EWANGELII SYNOPTYCZNYCH I ŚW. PAWŁA

Treść: I. Porównanie z ewangeliami synoptycznymi; II. Porównanie ze św. Pawłem; III. Cechy Janowej doktryny o braterskiej miłości.

Naukę św. Jana o miłości braterskiej można odnaleźć we wszystkich jego pismach. Najpełniej jednak została ona wyrażona w Pierwszym Liście, którego istotną treść stanowi komentarz do słów testamentu Chrystusa: „To wam przykazuję, abyście się wzajemnie miłowali” (J 15, 17). Nowe przykazanie (J 13, 34. 35), będące własnym przykazaniem Chrystusa (J 15, 12), obejmuje w tym komentarzu następujące tematy: miłość braterska jako przykazanie dawne i nowe w połączeniu z wypowiedzią o światłości i ciemności (1 J 2, 7—11), motywacja braterskiej miłości (1 J 3, 10—15), sposoby jej realizacji (1 J 3, 16—18; 5, 16) oraz miłość Boża źródłem braterskiej miłości (1 J 4, 7—5, 2). Głębia Janowej doktryny o miłości ukazuje się zwłaszcza w porównaniu z ewangeliami synoptycznymi oraz listami Pawłowymi.

I. PORÓWNANIE Z EWANGELIAMI SYNOPTYCZNYMI

Św. Jan odsyła do słów Chrystusa, znanych z ewangelii synoptycznych, z tą jednak różnicą, że wydobywa z nich wszystko, co wynikało z ich realizacji przez Chrystusa i z dokonanej przez Niego odnowy. Synoptycy cytują przykazanie miłości według ST (Mt 22, 37—39; Mk 12, 29—31; Łk 10, 27; Pwt 6, 5; Kpł 19, 18) oraz słowa Chrystusa, które poszerzają zakres i pogłębiają znaczenie miłości, ale nie dodają wyraźnie tej specyficznej nowości: „jak Ja was umiłowalem, żebyście i wy tak się miłowali wzajemnie” (J 13, 34). Według św. Jana przykazanie miłości bliźniego otrzymało nowy sens: miłować jak Jezus Chrystus, a nie tak jak się miłuje siebie samego. Przykazanie

to otrzymało też nowy wymiar: miłowania bez końca, aż do śmierci (1 J 3, 16). Miłość Chrystusa Pana jest czymś więcej niż przykładem czy wzorem: jest objawieniem i źródłem Bożej miłości przeznaczonym do udzielania jej człowiekowi. Kto słucha Chrystusa i przyjmuje Jego polecenie miłowania, uzyskuje silny impuls do pójścia w Jego ślady (1 J 3, 16; 4, 9—11).¹

U synoptyków niewiele jest tekstów i wyraźnych wypowiedzi na temat miłości. U Jana nowość chrześcijaństwa ujawnia się w chrystologicznym aspekcie. Chrystus jest centrum miłości zbawczej, to w Nim ukazała się nieskończona dobroć Ojca, która ma być głoszona w świecie, aby nadeszło Boże królestwo miłości.² Kazanie na górze, często nazywane „wielką kartą królestwa niebieskiego”, proklamuje nowe prawo, a raczej nową sprawiedliwość, która przewyższa sprawiedliwość praktykowaną przez uczonych w Piśmie i faryzeuszów (Mt 5, 20). Przypomina dobitnie o obowiązku miłowania nieprzyjaciół za przykładem Ojca niebieskiego (Mt 5, 43—48; Łk 6, 27—36). Synoptycy kładą więc nacisk na to, kogo mamy miłować, podkreślając konieczność miłowania nieprzyjaciela jak siebie samego. W wypowiedziach św. Jana więcej jest rozważań o naturze miłości niż o jej przedmiocie. Miłość braterska i relacje między Bogiem a ludźmi są ukazane w innym świetle. Konkretyzacją tej wizji jest stwierdzenie, że Bóg jest miłością, miłością w sobie, w relacji Osób Boskich i w stosunku do ludzi (1 J 4, 8. 16).³

Według św. Jana chrześcijanin może udowodnić swoją miłość do Boga poprzez miłość do braci (1 J 3, 17; 4, 20; 5, 2). W Ewangelii zaś św. Mateusza (5, 43 nn.) i św. Łukasza (6, 27 nn.) można wykazać miłość względem Boga tylko wtedy, jeśli się miłuje wrogów. Chrześcijanie mogą być przedmiotem wrogości, ale nie jej podmiotem.⁴

Natomiast podobieństwo między św. Janem a św. Mateuszem i św. Łukaszem zachodzi w motywacji miłości: „tak będziecie synami Ojca waszego, który jest w niebie” (Mt 5, 45), „bądźcie wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec was niebieski” (Mt 5, 48), „będziecie synami Najwyższego, ponieważ On jest dobry dla niewdzięcznych i złych” (Łk 6, 35), „bądźcie miłosier-

¹ Por. O. Prunet, *La morale chrétienne d'après écrits Johanniques*, Paris 1957 s. 96.

² C. Segalla, *La predicazione dell'amore nella tradizione presinottica*, RiBl 20 (1972) s. 527 n.

³ A. Penna, *Amore nella Bibbia*, Brescia 1972 s. 142 nn.

⁴ J. L. M. Kenzie, *Moc i mądrość*, Warszawa 1975 s. 271.

ni, jak Ojciec wasz jest miłosierny” (Łk 6, 36). Syn powinien naśladować Ojca. Chrześcijanie, jako dzieci Boże, będą się rozpoznawali dzięki posiadaniu cnoty miłości na podobieństwo Boga. Tak samo u św. Jana Bóg jest pełen miłosierdzia i miłości dla wszystkich, dlatego człowiek naśladowując Boga nie powinien wyłączać nikogo ze swej miłości. (1 J 2, 2; 4, 8. 9. 10).⁵

Cechą charakterystyczną miłości bliźniego głoszonej przez synoptyków jest jej nieograniczony zasięg. Ze szczególnym naciskiem podkreśla to przypowieść o miłosiernym Samarytanie (Łk 10, 30—37). Żydzi musieli poczuć się boleśnie dotknięci tym, że Chrystus Pan jako wzór praktyki miłości stawia nie kapłana, lewitę czy innego Izraelitę, ale znienawidzonego przez nich Samarytanina. Bezinteresowna pomoc Samarytanina, świadczona człowiekowi, jest dowodem, że przykazanie miłości nie zna żadnych granic.⁶ Odpowiadając w tej przypowieści na pytanie: „A kto jest moim bliźnim?” (Łk 10, 29), Chrystus poucza, iż miłość powinna rozciągać się na każdego, bez względu na rasę i stan oraz niezależnie od tego, czy jest sprawiedliwym czy grzesznikiem, przyjacielem, czy wrogiem.⁷ Można tę przypowieść uważać za komentarz do słów Chrystusowych: „Słyszeliście, że powiedziano: będziesz miłował swego bliźniego, a nieprzyjaciela swego nienawidził” (Mt 5, 43).⁸ Również przedstawiona przez św. Jana miłość braterska nie ma cech partykularyzmu zamykającego ją w kręgu ludzi ochrzczonych. Rozciąga się na wszystkich ludzi, chociaż w praktycznym porządku odnosi się bezpośrednio do najbliższych, tj. do braci w wierze.

Św. Jan najdobitniej spośród pisarzy NT sformułował pogląd na miłość i nienawiść (1 J 2, 7 nn.; 3, 15; 4, 20). Wyraził przy tym nie tyle własną opinię, ile naukę Chrystusa zawartą w

⁵ Por. C. Spicq, *Die Nächstenliebe in der Bibel*, Leipzig 1964 s. 14.

⁶ Por. J. Jeremias, *Neutestamentliche Theologie*, t. 1. *Die Verkündigung Jesu*, Gütersloh 1971 s. 205 nn.

⁷ Por. C. Spicq, dz. cyt., s. 16.

⁸ Pierwsza część powyższego zdania pochodzi z Kpł 19, 18. Drugiej części nie da się źródłowo uzasadnić tekstem biblijnym. Całość jest popularną maksymą, według której przeciętny Izraelita w czasach Chrystusa kształtował swoje postępowanie wobec przyjaciela i wroga. StrBill, t. 1 (1961) s. 353. T. Hanelt wykazuje, że niesłuszny jest pogląd utrzymujący, iż ST nakazywał miłować tylko Izraelitę. Nakaz z Kpł 19, 18 dotyczący miłowania *rea* należy rozumieć w sensie odniesienia do każdego człowieka, z którym się stykamy. Interpretacja jednak stopniowo zawężyła takie rozumienie i w czasach Chrystusa tylko Izraelita był uważany za bliźniego. T. Hanelt, *Znaczenie terminu „rea” w przykazaniu miłości Kpł 19, 18 b*, RTK 19 (1972) s. 31 n.

szczegółowych wskazaniach, jakie podają ewangelie synoptyczne. Uczniowie znali wymaganie Chrystusa dotyczące miłowania nieprzyjaciół i wyrzeczenia się odwetu (Mt 5, 25 nn.; Mt 5, 39—47; Łk 6, 27—35) oraz żądanie absolutnego przebaczenia (Mt 18, 21—35; Łk 17, 4) ze względu na odpuszczenie ludziom win przez Boga (Mt 6, 12—15; 18, 35; Łk 11, 4). Żywą w pamięci była nauka Chrystusa o naśladowaniu miłosierdzia Ojca i Jego doskonałości (Łk 6, 36; Mt 5, 48), jak również o wymierzaniu nagrody lub kary na sądzie ostatecznym według uczynków spełnionych względem bliźnich (Mt 25, 31—45).⁹ Św. Jan będąc naocznym świadkiem działalności Chrystusa (por. 1 J 1, 3), przekazał w swoim nauczaniu interpretację słów Chrystusa na podstawie osobistych przeżyć i refleksji.¹⁰

Gdy chodzi o pierwsze i największe przykazanie (Mk 12, 28—34; Mt 22, 34—40; Łk 10, 25—28), synoptycy nie identyfikują go z miłością bliźniego w tym sensie, że miłość bliźniego jest sposobem miłowania Boga, czy wprost zastępuje miłość względem Boga. Nie można twierdzić, że miłujący brata miłuje tym samym i Boga. Przeciwnie, na podstawie ewangelii synoptycznych trzeba sformułować następujące zdanie: ponieważ miłuję Boga, miłuję tych, którzy są przedmiotem Jego miłości.¹¹ Nierozzerwalny związek między miłością Boga a miłością bliźniego stanowi naturę i charakterystyczną cechę ewangelicznej miłości. Jest rzeczą niemożliwą oddzielić Boga od człowieka, skoro Chrystus identyfikuje się ze swoimi wyznawcami: „Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40).¹² Zachodzi więc głęboka i konieczna więź między miłością bliźniego i miłością Boga.¹³ Janowa idea *agape* zbiega się z tezą ewangelii synoptycznych, że miłość chrześcijańska ma podwójny przedmiot: Boga i ludzi. Obydwie miłości są nierozdzielnie związane, tak że można wnioskować zamiennie o ich istnieniu (1 J 4, 20—21; 5, 1. 2.). Miłość Boga wiąże się z absolutną przynależnością do Niego i ujawnia się przede wszystkim w posłuszeństwie Jego woli, tj. w zachowaniu Jego słów i przykazań (1 J 2, 5; 3; J 14, 15. 23).

⁹ Por. J. Michal, *Der Brief an die Hebräer und die Katholischen Briefe*, Regensburg 1968 s. 289.

¹⁰ P. Benoit, *Paulinisme et Johannisme*, NTS 9 (1963) s. 207.

¹¹ C. Spicq, dz. cyt., s. 16.

¹² Por. F. Spadafora, *La rivelazione della carità nel Vangelo*. W: *Teologia e storia della carità. Testi e studi*, Roma 1965 s. 53.

¹³ Th. Barrosse, *Christianity, Mystere et Love*, CBQ 20 (1958) s. 163 n.

Miłość jednak bliźniego występuje u św. Jana jako „przykazanie nowe” (1 J 2, 7; J 13, 34), w sensie nadanym mu przez Chrystusa: jako objawienie przez Niego najwyższej miłości i jej udowodnienie (1 J 3, 16; 4, 9. 10. 16; 15, 13).¹⁴ Dla św. Jana istnieje właściwie tylko jedno przykazanie — „nowe”, miłość braterska (1 J 3, 23). Wypełniając ją chrześcijanie trwają w miłości Boga (1 J 4, 16). Przez swą wzajemną miłość świadczą o prawdziwej miłości względem Boga (1 J 4, 20. 21).¹⁵ Z chwilą przyjęcia miłości, zaoferowanej przez Boga, wstępuje w człowieka nowe życie (1 J 4, 9), wypełnia go Boża miłość (1 J 4, 16). Człowiek żyje wówczas życiem Bożym będącym realizacją miłości. Jeżeli miłość braterska jest obecnością i rzeczywistym wyrażeniem Bożego życia w chrześcijanach, którzy są dziećmi Boga (1 J 3, 1), łatwo zrozumieć, dlaczego św. Jan tak wielką wagę przywiązuje do jej realizacji. W miłości braterskiej widzi Apostoł trwałą manifestację Bożej miłości, a tym samym stałą, dotykającą obecność Bożą w świecie. Życie w miłości braterskiej uobecnia światu w sposób dostępalny Boga, który jest miłością.¹⁶

U synoptyków miłość uzewnętrznia się nie tylko w uczuciach czy słowach, ale w czynach, np. w skłonności do wspierania ubogich i udzielania pożyczek (Mt 5, 42), w gotowości do usługiwania (Mk 10, 42—45; Łk 22, 24—27), w opiekowaniu się opuszczonymi i potrzebującymi pomocy (Łk 10, 27—37), w podaniu kubka zimnej wody (Mt 10, 42), przede wszystkim zaś w chętnym przebaczeniu bliźniemu (Mt 5, 23 nn.; 6, 14; 18, 21. 22; Mk 11, 25). Sześć najważniejszych dzieł miłości zostało wymienionych w związku z nauką o sądzie ostatecznym (Mt 25, 31—46). Św. Jan w odróżnieniu od synoptyków nie rozdrabnia przykazania miłości na szczegółowe polecenia, z wyjątkiem wskazania na brata cierpiącego niedostatek (1 J 3, 17. 18). Ideą bowiem główną w jego Pierwszym Liście jest zjednoczenie z Bogiem, którego widoczny znak stanowi braterska miłość.¹⁷

Św. Jan wprowadza miłość w koncepcję nowego świata i włą-

¹⁴ Por. A. Nygren, *Eros et Agape*, t. 1, Paris 1944 s. 160.

¹⁵ Por. D. Deden, *L'amore di Dio e la risposta dell'uomo nella Bibbia*, Bari 1971 s. 114; R. Schnackenburg, *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments*, München 1962 s. 260.

¹⁶ Th. Barosse, art. cyt., s. 156.

¹⁷ A. Wei Schan, *L'amore fraterno, segno della comunione con Dio secondo la I Epistola di Giovanni*, Kwang Chi Press (Taiwan) 1970 s. 78 nn.; H. Schürmann, *Worte des Herrn*, Leipzig 1966 s. 132 nn.

cza ją w problemy społeczności kościelnej, gdy pisze m. in.: „Dzięki temu można rozpoznać dzieci Boga i dzieci diabła: każdy kto nie postępuje sprawiedliwie, to znaczy kto nie miłuje swego brata, nie jest z Boga” (1 J 3, 10). „My wiemy, że przeszliśmy ze śmierci do życia, bo miłujemy braci, kto nie miłuje, trwa w śmierci” (1 J 3, 14). Zwraca uwagę na miłość jako zstępującą od Boga: „Umiłowani, miłujemy się wzajemnie, ponieważ miłość jest z Boga, a każdy, kto miłuje, narodził się z Boga i zna Boga” (1 J 4, 7 nn.; por. J 15, 9. 17). Ta zstępująca z góry miłości podtrzymuje w ludzkiej społeczności życie wieczne: „W tym objawiła się miłość Boga ku nam, że zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat, abyśmy życie mieli dzięki Niemu” (1 J 4, 9).¹⁸

Według ewangelii synoptycznych Chrystus Pan nie posługując się terminem „brat” (poza Mt 28, 10 i J 20, 17). Nauczał, że ludzie za Nim postępujący wiążą się z Nim prawdziwym, duchowym pokrewieństwem o wiele ważniejszym niż pokrewieństwo cielesne i dlatego w stosunkach wzajemnych powinni traktować się jak bracia (Mk 3, 32—35; Mt 23, 8; Łk 22, 32). Rzadkie są jednak w ewangeliach synoptycznych wzmianki o naszym synostwie Bożym. Tymczasem w Pierwszym Liście św. Jan używa z predylekcją słowa „brat” dla wyrażenia idei, że chrześcijanie zjednoczeni z Chrystusem i z Bogiem są między sobą spokrewnieni.¹⁹ Poza tym w nauce o dziecięctwie Bożym św. Jan najwyraźniej odwołuje się do pierwotnej tradycji, o czym świadczą słowa: *hina tekna Theou klethomen* (1 J 3, 1), co stanowi przypomnienie logionu Chrystusa Pana: *hoti hioi Theou kletesontai* (Mt 5, 9). Św. Jan dodaje od siebie krótką medytację o głębi nowego przymiotu udzielonego wierzącym i o charakterze czysto darmowym aktu Bożego podnoszącego człowieka do godności dziecka Bożego.²⁰

Ogólnie biorąc zarysowują się znaczne różnice między synoptykami a Pierwszym Listem św. Jana. U synoptyków Bóg nie jest określony jako miłość, lecz raczej uwydatnione są takie Jego cechy, jak miłosierdzie i dobroć względem grzeszników, a z drugiej strony miłość człowieka względem Boga i Chrystusa.²¹ U św. Jana mocniej zaakcentowana jest miłość brater-

¹⁸ Por. O. Prunet, dz. cyt., s. 98 n.

¹⁹ A. Feuillet, *Le mystère de l'amour divin dans la théologie Johannique*, Paris 1972 s. 190 n. W Pierwszym Liście św. Jana wyraz „brat” (*adelphos*) występuje 15 razy.

²⁰ O. Prunet, dz. cyt., s. 85.

²¹ Synoptycy ukazują Zbawiciela, który szuka i zbawia zaginionych, troszczy się szczególnie o grzeszników i celników, św. Jan przedsta-

ska i jej wewnętrzny stosunek do zjednoczenia z Bogiem. Unia wiernego z Bogiem jest określona mianem wzajemnego zamieszkiwania, czego nie spotykamy w ewangeliach synoptycznych. Nauka Pierwszego Listu św. Jana o życiu Bożym i naszym w nim uczestnictwie wyróżnia go spośród hagiografów NT. Genezy jej można się dopatrywać w kontemplacji Słowa Wcielonego, rozważaniu darów Ducha św. oraz prawdy o oglądaniu Boga i antycypowanym Jego doświadczeniu.²²

Typowo Janowe jest ujęcie przykazania braterskiej miłości: chrześcijanie winni miłować się wzajemnie, ponieważ są uczniami Pana. Przykazanie to obejmuje również miłość nieprzyjaciół, ale w miłości uwzględnia pewien porządek. Wzajemna miłość, po której się chrześcijanie poznają, staje się siłą i bronią zwyciężającą świat: „Wszystko bowiem, co z Boga zrodzone, zwycięża świat” (1 J 5, 4); „a każdy, kto miłuje, narodził się z Boga” (1 J 4, 7). Miłość zatem promieniująca z łona chrześcijańskiej społeczności ogarnia cały świat.²³

Miłość braterska jest — według św. Jana — w najwyższym stopniu chrześcijańskim przykazaniem. Nie można wyobrazić jej sobie inaczej niż jako istniejącą w Bożej miłości, która jest źródłem i wzorem wszelkiej miłości. Dla św. Jana nowym i specyficznym chrześcijańskim aspektem przykazania miłości jest fakt, że miłość Boża stanowi motywację i przykład dla naszej miłości. Chrystus daje przykazanie, lecz ponadto daje samego siebie. Przez Jego Wcielenie możemy poznać, że Bóg jest miłością, że nas miłuje (1 J 4, 8—16); por. J 17, 23—26). Braterska miłość jest uczestnictwem aktywnym i witalnym w miłości Ojca dla nas w Chrystusie. Stanowi kontynuację Bożej miłości w naszych wzajemnych stosunkach.²⁴ Św. Jan jest głęboko przejęty myślą, że miłość w nas jest darem Boga (1 J 3, 1; 4, 10), którego udzielanie stało się przedmiotem pragnienia i modlitwy odchodzącego z tego świata Chrystusa (por. J 17, 23. 26).²⁵

Porównanie Janowej nauki o braterskiej miłości z ujęciami tego tematu w ewangeliach synoptycznych ujawnia więc różnice w sposobach jej interpretacji. Przede wszystkim u św.

wia Go jako dobrego Pasterza, który daje życie za owce. Św. Jan nie dzieli ludu na sprawiedliwych i grzeszników, ale akcentuje podział na dzieci Boga i dzieci diabła. D. Deden, dz. cyt., s. 113.

²² A. Skrinjar, *Prima Epistola Joannis in teologia aetatis suae*, VD 46 (1968) s. 148 nn.

²³ C. Spicq, dz. cyt., s. 18 n.

²⁴ D. Deden, dz. cyt., s. 96 n.

²⁵ R. Schnackenburg, dz. cyt., s. 260.

Jana prawo miłości otrzymuje sens chrystologiczny: należy miłować według wzoru Chrystusa, a więc aż do oddania życia za braci, zgodnie ze słowami Chrystusa: „tak jak ja was umiłowałem” (J 13, 34; 15, 12). Natomiast w synoptyków formuła przykazania brzmi według ST: „będziesz miłował bliźniego swego jak siebie samego” (Mt 22, 37—39; Mk 12, 29—31; Łk 10, 27; Pwt 6, 5; por. Kpł. 19, 18). Miłość braterska w ujęciu Janowym pochodzi od Boga (1 J 4, 7), tj. w Bogu, który jest miłością, ma swoje źródło (1 J 4, 8, 16). Sprawia ona trwanie w Bogu, czyli zjednoczenie z Nim (1 J 4, 12, 16) i jest naśladowaniem miłości Boga względem ludzi (1 J, 4, 11, 17) oraz uczestniczy w miłości Ojca względem Syna (J 17, 26, 23).

II. PORÓWNANIE ZE ŚW. PAWŁEM

Aby zdać sobie sprawę z poglądów obydwu apostołów na miłość bliźniego i wiążące się z tym zagadnieniem inne prawdy, trzeba mieć na uwadze różnice ich doświadczeń religijnych. Chrześcijaństwo św. Pawła, pobożność, życie religijne, działalność i teologia były wynikiem cudownego jego nawrócenia. Św. Paweł doznał na sobie działania *agape*, Bożej miłości, przeżył jej spontaniczność i bezinteresowność. Zdał sobie sprawę z tego, że jego powołaniem jest niesienie dobrej nowiny zagubionym i pozostającym z dala od Boga, podobnym do niego, zanim dosięgło go Boże wezwanie. Stąd paulinizm jest nie tyle systemem teologicznym, ile raczej przekładem na język teologiczny religijnego doświadczenia Apostoła.²⁶ Pozycja wyjściowa św. Jana była inna. Jego apostołstwo dotyczyło przede wszystkim grupy wierzących, którą Chrystus oddzielił od świata i która wyróżnia się miłością braterską. Do grupy tej powołany został św. Jan drogą, możnaby powiedzieć, naturalną, nie zaś jak św. Paweł przez cudowne nawrócenie. Stąd też *agape* nie przedstawia się u św. Jana tak paradoksalnie jak u św. Pawła.²⁷

Paweł nie obcował z historycznym Chrystusem. Znał Go tylko poprzez wiarę i objawienie (Ga 1, 11 nn.; Dz 9, 3 nn.; 1 Kor 9, 1; 3—8).²⁸ Św. Jan znał bezpośrednio historycznego

²⁶ M. Goguel, *Paulinisme et Johannisme*, RHPR 10 (1930) s. 504 n.

²⁷ A. Nygren, dz. cyt., s. 168.

²⁸ Por. H. S. Benjamin, *Pneuma in John and Paul. A comparative study of the term with particular reference to the Holy Spirit*, BTB 6 (1976) s. 29; B. Rigaux, *Saint Paul et ses Lettres*, Paris 1962 s. 80; J. Cantinat, *Vie de saint Paul Apôtre*, Paris 1964 s. 73; E. Dąbrowski, *Dzieje Pawła z Tarsu*, Warszawa 1953 s. 85.

Chrystusa. Stąd przedmiotem jego kerygmy jest to, co „od początku” widział i słyszał oraz czego dotyczył swoimi rękami (1 J 1, 1—3).²⁹

Dla św. Pawła przyjście Chrystusa na świat dokonało się przede wszystkim w celu odkupienia ludzkości przez misterium krzyża: „On to zesłał Syna swego w ciele podobnym do ciała grzesznego i dla usunięcia grzechu wydał w tym ciele wyrok potępiający za grzech” (Rz 8, 3). Apostoł koncentruje swoje nauczanie na śmierci i zmartwychwstaniu jako na źródłach odkupienia i zbawienia (Rz 4, 25; 8, 34; 2 Kor 5, 15). Według św. Jana przyjście Chrystusa w ciele jest wydarzeniem, które się nie identyfikuje z Jego przyjściem w celu soterycznym. „Ciało” nie jest u niego związane wewnętrznie z grzechem. Św. Jan uczy, że „Słowo stało się ciałem” (J 1, 14), czyli prawdziwym człowiekiem, z ograniczeniami charakteryzującymi stworzenie, ale także z czynami, jakich dokonał w czasie swego ziemskiego życia. Szczególnie w Pierwszym Liście podkreśla ziemskie istnienie Jezusa Chrystusa i konieczność wiary w fakt Wcielenia: „Każdy duch, który uznaje, że Jezus Chrystus przyszedł w ciele, jest z Boga” (1 J 4, 2). Wcielenie jako takie ma odkupieńcze znaczenie dla chrześcijańskiego życia, skoro „Bóg zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat, abyśmy życie mieli dzięki Niemu” (1 J 4, 9). „Wiemy także, że Syn Boży przyszedł i obdarzył nas zdolnością rozumy, abyśmy poznali Prawdziwego” (1 J 5, 20), tj. Boga, a przez to poznali, że On jest życiem i miłością (1 J 4, 16; por. 1 J 5, 20 b).³⁰

Św. Paweł ma przed oczyma zasadniczą i pierwszorzędną w jego przeżyciach antytezę: wiara — uczynki Prawa. Św. Jana interesują nie sposoby usprawiedliwienia wobec Boga, ale samo zbawienie doświadczone jako „życie” Zajmuje się on przeciwstawieniem: posiadać życie — nie posiadać życia (1 J 5, 4, 12; J 6, 40. 53; 10, 10; 20, 31). Zbawienie, według św. Jana, polega na odrodzeniu do życia i poznaniu prawdziwego Boga w światłości, podczas gdy dla św. Pawła usprawiedliwienie

²⁹ Por. E. Walter, *Glaube, Hoffnung und Liebe im Neuen Testament*, Freiburg i. Br. 1940 s. 141; L. Moraldi, *Dio e amore*, Roma 1954 s. 95.

³⁰ Por. X. Leon-Dufour, *Les evangiles et l'histoire de Jesus*, Paris 1963 s. 76 n. Robinson zwraca uwagę, że św. Jan w swoich listach nie używa nigdzie tytułu „Pan” w stosunku do Chrystusa, jak to czyni św. Paweł w swoich listach, natomiast stosuje określenie „Mesjasz” i „Syn Boży” (J J 2, 20; 4 15; 5, 5. 10. 20). J. A. Robinson, *The Destination and Purpose of the Johannine Epistles*, NTS 7 (1960) s. 60.

i zbawienie jest sprawą wewnętrznego odnowienia, tj. ponownego stworzenia.³¹ Stąd w ujęciu św. Pawła grzech jest nieładem wprowadzonym w pierwsze stworzenie — drugie stworzenie ma ten ład przywrócić.³² Natomiast dla św. Jana istnieje przede wszystkim Słowo (J 1, 1 nn.; 1 J 1, 1), które przybyło, aby pouczyć o Ojcu (J 1, 18), dlatego też i grzech polega ostatecznie na niewierze w Posłanego przez Boga, na niesłuchaniu Jego słowa, na przedkładaniu ciemności ponad światłość (J 8, 42—43. 45—47; 3, 13. 21).

Św. Jan widzi więc dwa światy: światłości i ciemności, świat prawdy i świat kłamstwa. Jezus zstępuje z nieba na ziemię w celu ukazania światłości i prawdy. Przez swoje słowo i swojego Ducha pokazuje drogę do Ojca. Wierzyć w Niego to iść za Nim, wyrzec się księcia tego świata ciemności, jego kłamstw, wejść w poznanie prawdziwego Boga.³³ Przykazanie miłości jako nowe przykazanie (J 13, 34; 1 J 2, 7) jest znakiem odróżniającym uczniów Chrystusa (J 13, 35; 1 J 3, 10), wskazującym na dzieci Boże w przeciwstawieniu do dzieci diabła.

Dla św. Pawła jest ono pierwszym skutkiem działania Ducha Św., podstawą i kompendium wszystkich cnót (Ga 5, 22; 1 Kor 13, 4—7; Kol 13, 12—14). Tak dla św. Pawła jak i dla św. Jana miłość bliźniego jest wypełnieniem Prawa (Rz 13, 8—10; Ga 5, 14). Apostoł miłości dodaje, że całe Prawo wypełnia się w tym jednym przykazaniu: „To wam przykazuję, abyście się wzajemnie miłowali” (J 15, 17). Miłość chrześcijańska jest zrodzona z miłości, jaką Bóg ukazuje w Chrystusie. Zwraca się ona ku Bogu przez zachowanie Jego przykazań tj. służenie Mu w miłości braterskiej (1 J 5, 1—3).³⁴

Według nauki św. Pawła wszyscy chrześcijanie są braćmi, a nawet umiłowanymi braćmi (Flp 4, 1), gdyż są umiłowani przez Boga (Rz 1, 7) i przynależą do ludu Bożego, w którym Chrystus jest pierworodnym Bratem (Rz 8, 29; Hbr 2, 11). Rozumieją to wierni do tego stopnia, że św. Paweł nie potrzebuje im pisać o braterskiej miłości (1 Tes 4, 9). Miłość braterska wiąże ich ze sobą (Rz 12, 10).³⁵ Żyjąc prawdziwie w miłości, wzrasta się w Chrystusie (Ef 4, 15—16). Bez miłości jest się niczym z miłością — wszystkim (1 Kor 13 1—3). Dlatego św. Paweł wymaga: „Na to zaś wszystko (przyobleczcie) miłość”

³¹ O. Prunet, dz. cyt., s. 124; P. Benoit, art. cyt., s. 196 nn.

³² P. Benoit, art. cyt., s. 200 nn.

³³ Tamże, s. 205.

³⁴ Por. D. Deden, dz. cyt., s. 101; O. Prunet, dz. cyt., s. 127.

³⁵ Por. J. Eggermann, *La charité dans la Bible*, Paris 1963 s. 206.

(Kol 3, 14 a). Żąda postępowania drogą miłości (Ef 5, 2), poleca kierować się miłością we wzajemnych stosunkach: „miłością ożywni słuźcie sobie wzajemnie” (Ga 5, 13). Miłość bowiem jest „więzią doskonałości” (Kol 3, 14 b).³⁶ Według św. Jana miłość braterska rozstrzyga o przynależności do dzieci Bożych (1 J 3, 10), o przejściu „ze śmierci do życia” (1 J 3, 14). Jest to zatem ta sama nauka, którą podaje św. Paweł, kiedy stwierdza, że miłości nic nie zastąpi (1 Kor 13, 3).³⁷

Św. Paweł mówi więcej o miłości do chrześcijan niż do innych ludzi: „dopóki mamy czas, czynmy dobrze wszystkim, a zwłaszcza naszym braciom w wierze” (Ga 6, 10). Podobnie czyni św. Jan mając na uwadze stan zagrożenia w społeczności wiernych. Takie jednak zagadnienia zajmujące św. Pawła, jak małżeństwo, celibat, sprawa niewolnictwa, wynagrodzenia za pracę itp., nie należą do Janowych problemów. Św. Jan spogląda na szczegółowe kwestie z punktu widzenia zasad i nie podejmuje konkretnych rozważań. Tam, gdzie św. Paweł jest bardziej praktyczny, św. Jan przejawia większą troskę o przestrzeganie norm prawdy, sprawiedliwości i miłości. Życie chrześcijańskie u niego, bardziej niż u innych, ukazuje się w swej jedności, która opiera się na Chrystusie, będącym drogą, prawdą i życiem (J 14, 6).³⁸

Przykazanie braterskiej miłości ma u św. Jana swoje źródło w nauce o Bogu, który jest miłością (1 J 4, 8. 16). Kontemplacja niewysłowionego daru Boga w postaci Jednorodzonego Syna zesłanego na świat jako ofiara prześlągania za grzechy całego świata (1 J 2, 2; 4, 9. 10; J 3, 16) doprowadziła Apostoła miłości do wzniesłego stwierdzenia: „Bóg jest miłością” Droga do takiego określenia Boga była przygotowana przez chrześcijańską tradycję, której wyrazicielem jest św. Paweł, gdy m. in. mówi: „Bóg miłości i pokoju niech będzie z wami (2 Kor 13, 11).³⁹ Dla św. Pawła zatem Bóg jest „Bogiem miłości”, podczas gdy św. Jan odważył się na pełną identyfikację Boga i miłości, dwukrotnie posługując się sformułowaniem: „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8. 16).⁴⁰ W ten sposób została wyprowadzona ostateczna konsekwencja z idei *agape* w NT. Z formalnego więc punktu widzenia pojęcie to osiągnęło u św. Jana najdoskonalszą konkretyzację, chociaż z merytory-

³⁶ Por. C. Spicq, dz. cyt., s. 24 nn.

³⁷ Por. J. Huby, *Mystiques Paulinienne et Johannique*, Paris 1945 s. 182.

³⁸ Por. O. Prunet, dz. cyt., s. 147 n.

³⁹ Por. D. Deden, dz. cyt., s. 38.

cznego punktu widzenia już św. Paweł zgłębił rzeczywistość Bożej miłości.⁴¹

Istnieje ogólna zgodność między Pawłową i Janową ideą miłości. Jeśli bowiem dla św. Pawła miłość jest istotnie miłością krzyża — w krzyżu Bóg i *agape* stanowią jedno (Rz 5, 8; 8, 32 nn.) — to św. Janowi również krzyż odsłania najgłębszą tajemnicę Bożej miłości. „Po tym poznaliśmy miłość Bożą, że On oddał za nas życie swoje” (1 J 3, 16). „W tym objawiła się miłość Boga ku nam, że zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat, abyśmy życie mieli dzięki Niemu. W tym przejawia się miłość, że nie my umiłowaliśmy Boga, ale że On sam nas umiłował i posłał Syna swojego jako ofiarę przebłagalną za nasze grzechy” (1 J 4, 9—10).⁴²

Miłość Boża objawia się w tym, że Słowo, przybrawszy ludzką naturę, nie czeka, aż człowiek zwróci się do Niego, lecz wychodzi mu naprzeciw i oddaje życie za grzesznego człowieka. Zarówno św. Paweł jak i św. Jan uwydatniają tę stronę uprzedzającej miłości Boga. Św. Paweł pisze: „Bóg zaś okazuje nam swoją miłość przez to, że Chrystus umarł za nas, gdyśmy byli jeszcze grzesznikami” (Rz 5, 8).⁴³ Św. Paweł nie mógł wypowiedzieć tych słów bez wzruszenia, gdyż sam będąc grzesznikiem i prześladowcą chrześcijan doznał uprzedzającej Boskiej *agape*.⁴⁴ Podobnie stwierdza św. Jan: „W tym przejawia się miłość, że nie my umiłowaliśmy Boga, ale że On sam nas umiłował” (1 J 4, 10) oraz „Bóg sam pierwszy nas umiłował” (1 J 4, 19).

Św. Paweł mniej wyraźnie mówi o miłości Ojca do Syna (Rz 8, 32; Kol 1, 13). Św. Jan uzupełnia go pod tym względem (J 3, 35; 5, 20; 14, 31; 15, 9—10. 17—23). Nie wymienia św. Paweł Janowego określenia „Jednorodzony” (J 1, 14. 18; 3, 16. 18; 1 J 4, 9), ale obydwaj mówią o wewnętrznej relacji Ojca i Syna Kol 1; Ef 1, 4—6; Rz 5, 5; 1 J 1, 3; 2, 22—24; 3, 23; 4. 10. 14. 15; 5, 9—11. 20).

⁴⁰ Por. J. Huby, dz. cyt., s. 146; A. Nygren, dz. cyt., s. 159.

⁴¹ A. Nygren, dz. cyt., s. 161. Por. W. Harrelson. *The Idea of Agape in The New Testament*, JR 11 (1931) s. 172.

⁴² Por. A. Nygren, dz. cyt. s. 161. Zwraca się uwagę na to, że pojęcie miłości w pismach Janowych wiąże się ściśle ze wzmianką o śmierci Chrystusa (J 3, 16; 15, 13; 1 J 3, 16). Podobnie u św. Pawła danie lub oddanie życia łączy się ze wzmianką o miłości (Rz 5, 8; 2 Kor 12, 15; Ga 2, 20; Ef 5, 2). K. Romaniuk, *L'amour du Père et du Fils dans la soteriologie de saint Paul*, Rome 1974 s. 88.

⁴³ Por. J. Danielou, *Bóg i my*, Kraków 1965 s. 81 n.; J. Huby, dz. cyt., s. 151.

⁴⁴ O. Prunet, dz. cyt., s. 110.

Wyrażenia „trwanie w miłości”, tak drogiego św. Janowi (1 J 4, 16), nie spotykamy u św. Pawła, co da się wytłumaczyć tym, że Apostoł narodów pisze do nowo nawróconych, podczas gdy adresatami św. Jana są żyjący w chrześcijaństwie, przynajmniej w okresie jednej generacji.⁴⁵ Myśl św. Jana idzie dalej. Wyjaśniając, że Bóg jest miłością, wymaga tym samym miłości względem braci: „Umiłowani, jeśli Bóg tak nas umiłował, to i my powinniśmy miłować się wzajemnie” (1 J 4, 11). Obowiązek miłowania braci jest zadaniem fundamentalnym. Realizacja tego zadania oznacza życie w pełni chrześcijańskie, uczestnictwo w prawdziwym życiu Bożym, udzielonym przez Chrystusa: „Bóg zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat, abyśmy życie mieli dzięki Niemu” (1 J 4, 9). Jeśli bowiem Bóg udzielił nam miłości, którą jest Jego życie, musimy żyć tą miłością, tj. miłować tak jak On miłuje.⁴⁶ Chrześcijanie miłują Boga, Chrystusa i braci nie tyle na skutek przykazania, ile dzięki prawu natury. Miłość Boga w chrześcijaństwie powraca do Niego i rozciąga się na bliźniego oraz stanowi szczególną wzajemną więź, której nie da się adekwatnie określić, gdyż źródłem jej jest sam Bóg. Przez miłość następuje uczestnictwo w Jego naturze, które sprawia, że Ojciec i Jego Syn miłują w chrześcijaństwie.⁴⁷

Agape zatem, według św. Jana, to nie tylko — jak uczy św. Paweł — fundament, na którym wszystko spoczywa: „w miłości wkorzeni i ugruntowani” (Ef 3, 18), ale sama istota ewangelii. Apostoł dwukrotnie powtarza: „Tak Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3, 16); „W tym objawiła się miłość Boga ku nam, że zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat, abyśmy życie mieli dzięki Niemu” (1 J 4, 9).⁴⁸

Zarówno dla św. Jana jak i dla św. Pawła odpowiedzią na miłość Boga jest całkowite zaangażowanie siebie: „Myśmy poznali i uwierzyli miłości, jaką Bóg ma ku nam. (...) Kto trwa w miłości, trwa w Bogu, a Bóg trwa w nim” (1 J 4, 16); „obecne życie moje jest życiem wiary w Syna Bożego, który umiłował mnie i samego siebie wydał za mnie” (Ga 2, 20).⁴⁹ Według

⁴⁵ E. Walter, dz. cyt. s. 141 nn.

⁴⁶ Th. Barosse, dz. cyt., s. 147.

⁴⁷ C. Spicq, *Agape dans le Nouveau Testament*, t. 3, Paris 1959 s. 55.

⁴⁸ Tamże, s. 550.

⁴⁹ Por. C. Spicq, *Charité et liberté*, Paris 1964 s. 44.

św. Jana wiara jest przyjęciem Chrystusa, Syna Bożego, który przyszedł na świat (1 J 2, 23; 5, 10). Dzięki tej wierze człowiek staje się dzieckiem Bożym (1 J 5, 1; J 1, 12), upodabnia się do Ojca, żyje Jego życiem, praktykując autentyczną miłość bliźniego. Bliźni, którego kocha, stanowi jedno z Chrystusem, a Chrystus jedno z Ojcem, dlatego miłość bliźniego jest miłością Chrystusa i Boga.⁵⁰ Św. Paweł ocenia miłość braterską wyżej niż wiarę: „Tak więc trwają wiara, nadzieja i miłość, te trzy: z nich zaś największa jest miłość” (1 Kor 13, 13). Wiara sprawia, że przyjmuje się życie Boże, ale miłość czyni nas uczestnikami życia Bożego. Na pytanie, dlaczego mamy miłować bliźniego, Chrystus odpowiada, że dla naśladowania Ojca niebieskiego, który miłuje wszystkich (Mt 5, 45—48; Łk 6, 36). Św. Paweł wskazuje na Chrystusa — „obraz Boga niewidzialnego” (Kol 1, 15). Postępowanie za Chrystusem jest naśladowaniem Boga (Ef 5, 1—2). Św. Jan uczy podobnie, że miłować należy na wzór miłości Ojca i Syna (J 17, 23—26), a „w tym miłość osiąga w nas kres doskonałości (...), ponieważ jesteśmy na tym świecie takimi, jakim jest On (w niebie)” (1 J 4, 17).⁵¹

Rozpatrując zagadnienie podobieństw i różnic między św. Janem i Apostołem narodów stwierdzić trzeba, że istnieje zgodność poglądów między nimi, często oczywista. Nie wydaje się jednak, by wynikała ona z prostej zależności jednego od drugiego. Raczej reprezentują oni rozwój paralelny pierwotnej chrześcijańskiej teologii. Liczne wspólne pojęcia i terminy pochodzą ze wspólnej religijnej i kulturalnej tradycji, której źródłem jest NT.⁵² Nie można w żadnym wypadku wskazać jakiegos śladu literackiej zależności św. Jana od św. Pawła, chociaż jest dość prawdopodobne, że św. Jan znał pisma Pawłowe, skoro działał również na obszarze Małej Azji.⁵³

Różnice między nimi, jak np. pominięcie pewnych zagadnień, może tłumaczyć fakt, że mały rozmiarami list nie jest w stanie objąć wszystkiego, co znajduje się w obszernym *corpus Paulinum*. Okoliczności czasu również wyjaśniają różnice zainteresowań obydwóch autorów. List św. Jana jest bardziej teocentryczny, traktuje często o Osobach Boskich. Rozważa ich relacje i przymioty, rzucając wiele światła na poznanie Bo-

⁵⁰ Th. Barosse, art. cyt. s. 165.

⁵¹ Por. D. Deden, dz. cyt., s. 109 n.

⁵² B. Vawter, *Teologia Giovannea*. W: *Grande Commentario Biblico*, Brescia 1974 s. 1904.

⁵³ H. Conzelmann, *Theologie du Nouveau Testament*, Paris 1969 s. 334.

ga i trwałą łączność człowieka z Bogiem. Św. Paweł nie dopatruje się, jak św. Jan, we wzajemnej miłości między ludźmi odbicia miłości istniejącej pomiędzy Osobami Boskimi. Oryginalność koncepcji *agape* u św. Jana uwidacznia się w tym, że każe on w znacznie większym stopniu niż św. Paweł rozważać najpierw miłość w Bogu, w tajemnicy Trójcy Św., zanim poleci ożywianie miłością wzajemnych stosunków we wspólnocie chrześcijańskiej.⁵⁴

W przeciwieństwie do św. Pawła św. Jan nie podaje katalogu cnót, ześrodkowuje natomiast uwagę na braterskiej miłości jako na sprawie o najwyższej wadze. O wiele mocniej niż św. Paweł podkreśla uczestnictwo w życiu Bożym i rozpoczęcie życia wiecznego już w obecnym czasie. Apostołem miłości góruje nad Apostołem narodów wielką syntezą, sprowadzając człowieka, jego relacje z Bogiem i ludźmi, jego egzystencję i działalność, do miłości identyfikowanej z Bogiem.⁵⁵ Jego zasługą jest etyka chrześcijańska oparta o *agape* rozumianą jako dar całkowity z siebie (1 J 3, 16), a więc jako zapomnienie o sobie, oddanie się bez zastrzeżeń, wyniszczenie się. Taki heroizm, który wyraża się w różnorodnych codziennych okolicznościach, ma swoją podstawę w Bogu — miłości.⁵⁶

III. CECHY JANOWEJ DOKTRYNY O BRATERSKIEJ MIŁOŚCI

Umilowany uczeń Chrystusa Pana zachował wiernie doktrynę Mistrza. Nie powtarzał jednak mechanicznie pojęć czy sformułowań Chrystusa, zanotowanych przez synoptyków, ale pogłębiał i rozwijał myśl Chrystusową. Uwidacznia się to zwłaszcza w niektórych szczegółach jego nauki o miłości.⁵⁷

1. Identyfikacja Boga z miłością

Idea ta, zawarta w nauczaniu Chrystusa o ojcostwie Bożym, była żywa w pierwotnym Kościele, który przejął do liturgii Chrystusowe wezwanie *Abba* — Ojciec.⁵⁸ Stosunek Boga

⁵⁴ M. Sinoir, *Le mystère de l'amour divin dans la théologie Johannique*, Esprit et Vie (1972) s. 501.

⁵⁵ A. Skrinjar, art. cyt., s. 152 nn.

⁵⁶ C. Spicq, *Agape dans le Nouveau Testament*, dz. cyt., s. 356.

⁵⁷ C. Oggioni, *La dottrina della carità nel IV Vangelo e nella Lettera di Giovanni*, Scrinium Theologicum 1 (1953) s. 284 nn.

⁵⁸ Wezwanie to stanowi również centrum Ewangelii św. Jana, w której termin „Ojciec” użyty jest ok. 130 razy. Por. J. Levie, *Le message de Jésus dans la pensée des apôtres*, NRTh 84 (1961) s. 39.

do ludzi, wyrażony w tym tytule, stanowi kamień węgielny całej Chrystusowej nauki moralnej.⁵⁹ Św. Jan stworzył formułę, która wydobywała treść teologiczną ukrytą w słowie *Abba*. Określenie „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8. 16) ukazuje ludziom Boga żyjącego, który daje się poznać w swym działaniu: kiedy rządzi światem, a przede wszystkim kiedy „zesłał Syna swego Jednorodzonego na świat (...) jako ofiarę przebłagalną za nasze grzechy” (1 J 4, 9—10).⁶⁰ „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3, 16). Wraz z hymnem św. Pawła o miłości (1 Kor 13) Janowe wypowiedzi ustawiają *agape* w centrum chrześcijaństwa.⁶¹

2. Wewnętrzny związek z Bogiem — wspólnota miłości

Nauka ta była również podana przez samego Chrystusa (J 14, 21. 23), ale św. Jan wskazał na rolę wspólnoty kościelnej z braćmi (1 J 1, 7), która wymaga miłości jako nieodzownego warunku (1 J 2, 3—5. 8—11), a także łączności z hierarchią jako środka zjednoczenia z Bogiem (1 J 1, 3). Chociaż sam Pan Jezus uczył, że wspólnota braterska jest konieczna do miłowania Boga i do odzwajemnienia się w miłości (J 13, 34. 35; 15, 1—2. 15; 17, 20—23), to jednak św. Jan podkreślił szczególnie jej aspekt społeczny.⁶²

Człowiek nie potrafi praktykować bezinteresownej i skutecznej miłości do drugiego człowieka bez pozostawiania w łączności z Bogiem i bez życia Jego życiem, które jest miłością. Bóg ofiaruje człowiekowi uczestnictwo w swoim Boskim życiu (1 J 3, 1. 2) i wprowadza go do wewnętrznej relacji Trzech Osób Boskich w Trójcy Św. Poznanie Boga i życie w Nim dokonuje się ze względu na łączność z Jego Synem (1 J 5, 20). Dzięki Chrystusowi relacja między Bogiem a człowiekiem została totalnie przemieniona, tak że chrześcijanin w swoim wewnętrznym

⁵⁹ A. Riedmann, *Die Wahrheit des Christentums*, t. 2, Freiburg i. Br. 1955 s. 264.

⁶⁰ Por. A. Feuillet, dz. cyt., s. 256.

⁶¹ A. Nygren, dz. cyt., s. 171 n.

⁶² C. Oggioni, art. cyt., s. 286. Jan stawia miłość braterską w centrum i wiąże ją z gminą. Dalszy postęp w rozwoju koncepcji miłości wykazują pisma św. Ignacego bp. Antiochii, w których pojęcie *agape* odnosi się do *ecclesia* i do poszczególnych gmin. X. H. Ratschow, *Agape. Nächstenliebe und Bruder-Liebe*, ZSTh 21 (1950) s. 175 n

nym życiu jest przeniknięty Bogiem.⁶³ Idea miłości-wspólnoty (zjednoczenie) stanowi dla Jana punkt kulminacyjny, do którego pragnie doprowadzić chrześcijanina. Ideałem jest odtworzenie wzoru danego „z góry”.⁶⁴ Miłość braterska staje się więc synonimem zjednoczenia i wzajemnego dawania się, podobnie jak to Ojciec czyni względem swojego Syna. Zachodzi więc stopniowe udzielanie się według porządku: Bóg, Chrystus, bracia. Jak Bóg umiłował Chrystusa i „wszystko oddał w Jego ręce” (J 3, 35; por. 5, 20), a Chrystus umiłował swoich uczniów (J 15, 9), tak i oni są przez Niego wezwani do kochania jedni drugich, do udzielania się jeden drugiemu (J 13, 34; 15, 12; 1 J 3, 16—18. 23; J 4, 7. 11. 20—21; 1 J 5, 1—2).⁶⁵ Mistyka braterskiej miłości polega na tym, że chrześcijanin który miłuje brata, może posiadać tę miłość tylko od Boga. Chrześcijanin bowiem miłujący brata uczestniczy w tej miłości, którą Bóg kocha siebie i ludzi. W konsekwencji miłujący doświadcza Boga jako miłości. Trudno lepiej wyrazić specyfikę chrześcijańskiej miłości.⁶⁶

3. Związek między miłością Boga a miłością bliźniego

Św. Jan nie ogranicza się do podkreślenia doniosłości przykazania miłowania braci, ale zajmuje się szczególnie relacją między miłością Bożą a miłością bliźniego. Kto twierdzi, że miłuje Boga, a nienawidzi brata, jest kłamcą. Uzasadnienie takiego stanowiska widzi Apostoł w ścisłej zależności między miłością Boga a miłością człowieka: „albowiem, kto nie miłuje brata swego, którego widzi, nie może miłować Boga, którego nie widzi. Takie zaś mamy przykazanie od Niego, aby ten, kto miłuje Boga, miłował i brata swego” (1 J 4, 20—21).⁶⁷

Miłość Boga i miłość brata są nierozdzielne, stanowiąc manifestację jednej i tej samej *agape*. Istnieje nieprzerwany prąd miłości, który płynie od Ojca jako źródła do Chrystusa, będącego objawieniem miłości Ojca i Pośrednikiem między Bogiem a człowiekiem. W ten sposób dokonuje się zespolenie chrześcijanina z Ojcem w Synu, które przechodzi w nieroz-

⁶³ Th. Barosse, art. cyt., s. 140 nn.

⁶⁴ O. Prunet, dz. cyt., s. 113.

⁶⁵ Por. A. Nygren, dz. cyt., s. 164.

⁶⁶ C. Spicq, *Agape*, dz. cyt., s. 277 n.

⁶⁷ Por. C. Oggioni, art. cyt., s. 289 nn.

walną i tajemniczą jedność.⁶⁸ Siła miłości Bożej, ucieleśniona w osobie Jezusa Chrystusa, udziela się stworzeniu, które dzięki niej otrzymuje jak gdyby nowy wymiar. W konsekwencji każdy, zwracający się do źródła miłości, może ją otrzymać i z kolei sam dawać ją innym.⁶⁹

Św. Jan identyfikuje miłość z życiem (1 J 3, 14). Kto nie miłuje brata, jest umarły (1 J 3, 15). Boska miłość nie może istnieć w sercu, które się zamyka na współczucie w stosunku do potrzebujących braci (1 J 3, 17).⁷⁰ Otwierając się na miłość i ucząc się miłości, człowiek rodzi się do życia. Staje się dzieckiem Boga (1 J 3, 10). Jako dziecko Boże chrześcijanin miłuje jak Bóg i Chrystus — tą samą miłością Bożą, która w nim zamieszkuje. Bóg i miłujący bracia stanowią jedno (1 J 3, 24). Miłość braterska tworzy fundament dla życia wiecznego oraz gwarancję trwania Boga w człowieku i sprawia, że związek między Bogiem a chrześcijaninem staje się bezpośredni i jak najbardziej wewnętrzny. Świadomość tego zawdzięczamy Duchowi Św.: „a to, że trwa On w nas, poznajemy po Duchu, którego nam dał” (1 J 3, 24).⁷¹

4. Przykazanie braterskiej miłości jako przykazanie nowe

W Pierwszym Liście św. Jan cytuje największe przykazanie w zmienionej nieco formie (1 J 4, 21). Zastępuje miłość bliźniego i miłość nieprzyjaciół (Mt 5, 44; Łk 6, 27. 35) miłością braci czy miłością wzajemną (1 J 2, 10; 3, 10—11. 23; 4, 7. 11—12. 20—21; 5, 2; 2 J 5). Synoptycy nie podkreślali w przykazaniu miłości elementu nowatorstwa, przeciwstawiali tylko ciasnej, tradycyjnej interpretacji miłości bliźniego jej ujęcie uniwersalne (Mt 5, 44; Łk 10, 30 nn.).⁷² U św. Jana oryginalna jest idea braterstwa, którą w głębokim, chrześcijańskim znaczeniu pojmuje w powiązaniu z tajemnicą życia w Bogu. Wierni będący w zjednoczeniu z Ojcem i Synem odtwarzają wzajemne relacje Ojca i Syna. Wbrew gnostyckim poglądom o poznaniu Boga bez miłowania braci (1 J 2, 4—6) św. Jan uczy o zjednoczeniu chrześcijan z Synem „przyby-

⁶⁸ C. de Villapadierna, *Teologia del amor de s. Juan*, CBib 12 (1955) s. 271.

⁶⁹ A. Salas, *Amor a Dios o amor al proximo?*, *Biblia. Rivista de teologia biblica* 1 (1975) s. 110 nn.

⁷⁰ Por. C. Spicq, *Agape*, dz. cyt., s. 341 n.

⁷¹ Tamże, s. 268 nn.

⁷² O. Prunet, dz. cyt., s. 98.

łym w ciele" (1 J 4, 2) i o trwaniu w Bogu, będącym miłością (1 J. 4, 15—16).⁷³

Św. Jakub i św. Paweł określają chrześcijan jako tych, którzy miłują Boga (Jk 1, 12; 2, 5. 8; 1 Kor 2, 9; Ef 6, 24). Dla św. Jana zaś chrześcijanin to po prostu „miłujący” Jest to jakby definicja chrześcijanina autentycznie wierzącego, zrodzonego z Boga, w przeciwieństwie do tego, który nie miłuje i nie zna Boga (1 J 2, 9—11; 3, 10. 14; 4, 7—8. 20. W określeniu tym chodzi więc nie tyle o cnotę miłości, ile raczej o stan wyrażający się w miłowaniu Boga i braci. Stan ten zakłada z jednej strony zrodzenie z Boga, a z drugiej konsekwentne życie z miłości i działanie pod jej wpływem. Św. Jan przeciwstawia sobie dwa światy: światła i ciemności, charakteryzujące się przez miłość i nienawiść. Dlatego przedmiotem miłości czyni nie bliźnich w ogóle czy nieprzyjaciół, ale braci, dzieci Boże, zjednoczone ze swoim Ojcem w niebie.⁷⁴

Ponieważ Bóg jest życiem (1 J 1, 2; 5, 20), chrześcijanin jest tylko wtedy doskonały, gdy nosi znaki tego życia: prawdę (1 J 1, 8), naukę Bożą (1 J 1, 10), namaszczenie (1 J 2, 27), miłość Bożą (1 J 2, 5).⁷⁵ Miłość braterska, według św. Jana, jest równocześnie wdzięcznością za miłość, jaką Bóg nam ofiaruje, oraz naśladowaniem Jego miłości (1 J 4, 11). Przy tym miłość braterska wynika z naturalnego porządku rzeczy, gdyż „każdy miłujący tego, który dał życie, miłuje również tego, który życie od Niego otrzymał” (1 J 5, 1). Dziecko Boże ma udział w naturze i życiu Ojca, który jest miłością (1 J 4, 7—8). Jako dziecko Ojca niebieskiego chrześcijanin czuje się zespolony z tymi, którzy zrodzeni przez Boga należą do tej samej Bożej rodziny. Miłość bliźniego jest więc bardziej wymogiem natury niż formalnym i moralnym obowiązkiem.⁷⁶

Miłość braterska w ujęciu św. Jana jest również służbą, jaką Chrystus wyznaczył Kościołowi w stosunku do świata. Jak Chrystus był objawieniem miłości Ojca, tak Jego wyznawcy przez miłość mają świadczyć wobec świata o Jego obecności. Ma to stanowić siłę i oręż, którymi będą zdobywali świat: „Wszystko bowiem, co z Boga zrodzone, zwycięża świat” (1 J 5, 4). Promieniowanie braterskiej miłości w łonie chrześcijańskiej społeczności staje się świadectwem autentycznej wia-

⁷³ Por. A. Feuillet, dz. cyt., s. 110.

⁷⁴ C. Spicq, dz. cyt., s. 245.

⁷⁵ Por. J. J. Navone, *Temoignage personnel. Une spiritualité biblique*, Paris 1968 s. 151.

⁷⁶ C. Spicq, *Die Nächstenliebe*, dz. cyt., s. 36 n.

ry i jej skutecznym propagowaniem.⁷⁷ Chrystus bowiem jest Pośrednikiem miłości, który nie tylko przyniósł przykazanie miłości, ale i sam je najdoskonalej zrealizował. Nie tylko głosił nowinę, że jesteśmy miłowani, ale swoim życiem i śmiercią objawił Bożą miłość. Kto Go przyjmuje, przyjmuje Tego, który Go posłał i trwa w Jego miłości (J 13, 20; 14, 23; 17, 24 n.; 1 J 2, 22—23; 5, 15—16).⁷⁸

Studium o braterskiej miłości w NT prowadzi do przekonania, że najpełniej wyraził ją św. Jan, zwłaszcza w swoim Pierwszym Liście. Oryginalność św. Jana polega nie tyle na nowych pojęciach czy twierdzeniach, lecz przede wszystkim na nowej syntezie idei już istniejących. Bardziej niż pozostałe księgi NT pisma Janowe wydobywają to, co jest istotą miłości chrześcijańskiej.⁷⁹ Szczególne miejsce, jakie św. Jan przypisuje tajemnicy Bożej miłości, będącej źródłem Bożego działania w stosunku do ludzi, pozwala określić go jako doktora miłości.⁸⁰

Die Bruderliebe nach dem hl. Johannes im Lichte der Synoptiker und des hl. Paulus

Zusammenfassung

Der Vergleich der Lehre des Johannes über die Bruderliebe mit der Fassung dieses Themas in den synoptischen Evangelien zeigt die Differenz in der Interpretationsart. Vor allem bekommt beim hl. Johannes das Recht der Liebe den christologischen Sinn: man soll wie Christus lieben bis zum Lebensopfer für die Brüder nach den Worten Christi: „wie ich euch geliebt habe“ (J 13, 34; 15, 12). Bei den Synoptikern dagegen lautet die Formel des Gebotes dem Alten Testament gemäss: „Du sollst deinen Nächsten lieben wie dich selbst“ (Mt 22, 37—39; Mk 12, 29—31; Lk 10, 27; Dt 6, 5; Lvt 19, 18). Der hl. Johannes lenkt die Aufmerksamkeit mehr auf die Natur der Liebe als auf das Objekt. Nach ihm stammt die Bruderliebe von Gott (IJ 4, 7); in Gott, der die Liebe ist, hat sie ihre Quelle (IJ 4, 8. 16). Sie bewirkt das

⁷⁷ Tamże, s. 31.

⁷⁸ Por. E. Walter, dz. cyt., s. 129 nn.

⁷⁹ B. Vawter, art. cyt., s. 1905; A. Feuillet, dz. cyt., s. 112.

⁸⁰ A. Feuillet, dz. cyt., s. 235.

Dauern in Gott, d. i. die Vereinigung mit Ihm (IJ 4, 12. 16). Die Bruderliebe nimmt an der Vaterliebe zum Sohn teil (J 17, 26. 23). Die Einheit des treuen Menschen mit Gott wird das Wohnen ineinandergenannt, was man in den synoptischen Evangelien nicht finden kann. Das charakteristische Merkmal der Nächstenliebe nach den Synoptikern ist ihr unbegrenzter Bereich. Besonders betont dies das Gleichniss von dem barmherzigen Samaritaner (Lk 10, 30—37). Die bei den hl. Johannes dargestellte Bruderliebe hat keine Zeichen des Partikularismus, der sie nur auf die Getauften beschränken wollte, sondern umfasst alle Menschen. Gleichwohl bevorzugt er in der praktischen Ordnung als die Allernächsten die Glaubensbrüder. Johannes Lehre über die brüderliche Liebe erscheint als Vertiefung der Christuslehre und als Frucht der persönlichen Erlebnisse und Betrachtungen des Apostels.

Der hl. Paulus erkennt nicht wie der hl. Johannes in der gegenseitigen Liebe unter den Menschen das Abbild der Liebesbeziehungen unter den Personen Gottes. Die originelle Auffassung von der Agape beim hl. Johannes offenbart sich darin, dass er viel mehr als der hl. Paulus die Gottesliebe betrachten lässt, bevor er die Verpflichtung zur gelebten Liebe in der christlichen Gesellschaft gibt. Im Gegenteil zum hl. Paulus gibt der hl. Johannes nicht den Tugendkatalog an, sondern konzentriert die ganze Aufmerksamkeit auf die Bruderliebe als die entscheidende Frage. Das charakteristische Kennzeichen beim hl. Johannes ist die Betonung christologischer Prinzipien der Liebe, die Zuleitung zur Synthese und strenge Konzentration der Ethik um die Christologie. Viel stärker als der hl. Paulus betont der hl. Johannes das Teilnehmen am Gottesleben und den Anfang des ewigen Lebens schon hier im irdischen Leben.

Der Liebesapostel ragt über den Apostel der Völker mit der grossen Synthese hervor, indem er die Beziehungen Gott-Mensch verdeutlicht, die menschliche Existenz und das menschliche Schaffen zur Liebe führt und diese Liebe mit Gott identifiziert. Der Christ, der seinen Bruder liebt, nimmt an der Liebe teil, mit der Gott sich und die Menschen liebt. In der Konsequenz erfährt der Liebende Gott als Liebe. Nichts Vollkommeneres wurde über das Spezifikum der christlichen Liebe gesagt. Der hl. Johannes identifiziert die Liebe mit dem Leben (IJ 3, 14). Wer den Bruder nicht liebt, ist gleichsam ein Gestorbener (IJ 3, 15). Wenn der Mensch sich zur Liebe öffnet und die Liebe lernt, wird er zum Leben geboren und wird zum Kind Gottes (IJ 3, 10). Am klarsten kommt beim hl. Johannes die Wahrheit zum Ausdruck, dass Jesus Christus der Mittler der Liebe ist. Zweifellos ist die Darstellung des Gebotes von der Bruderliebe als das neue Gebot die Originalität des hl. Johannes. Diese Originalität besteht nicht so sehr

darin, dass er Autor der neuen Konzepte oder der neuen Behauptungen geworden wäre, sondern vielmehr in seinem Verdienst, die Entwicklung und die neue Synthese der schon existierenden Ideen gebracht zu haben.

T Herrmann